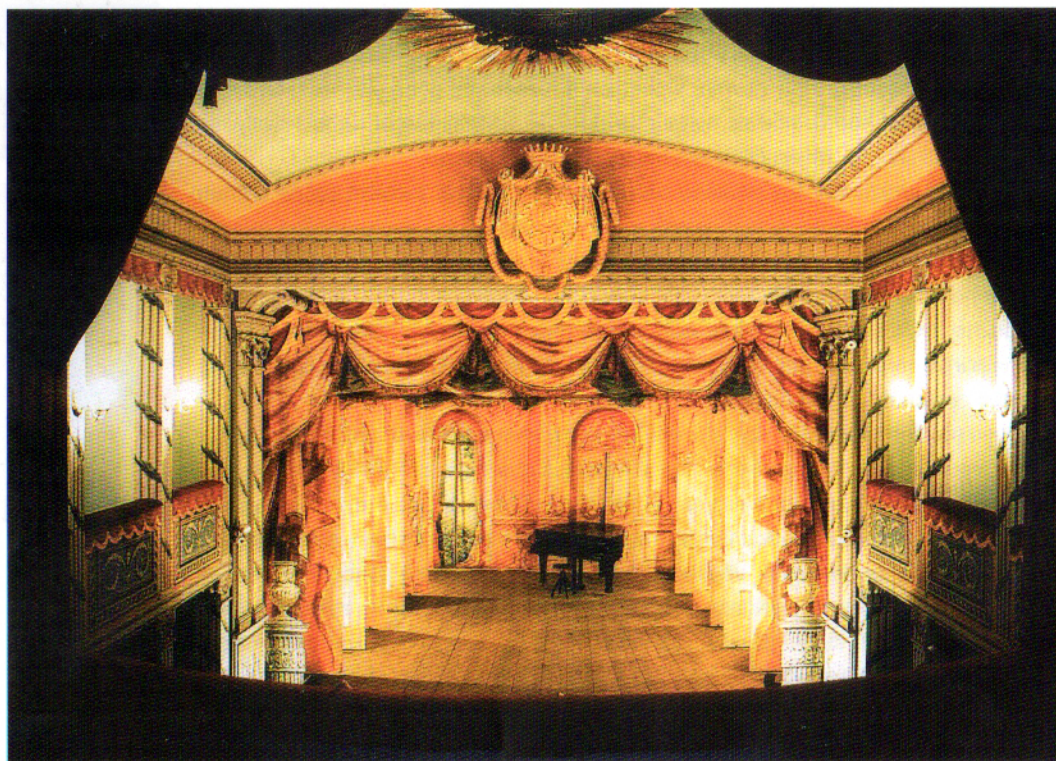

Průzkumy zámeckého divadla v Litomyšli

Jiří BLÁHA, Ondřej PROTIVA

Součástí rozsáhlých úprav litomyšlského zámku v 90. letech 18. století, prováděných hrabětem Jiřím Josefem z Valdštejna-Vartemberka, bylo i vybudování intimního rodinného divadla v přízemí západního křídla zámku. Divadlo bylo zřízeno v letech 1796–1797 na místě dvou bývalých hospodářských místností, bylo vybaveno základní jevištní technikou a bohatým souborem dekorací.

O historii a vybavení divadla byly donedávna známy pouze informace publikované Jiřím Hilmerou po provedení prvního průzkumu a opravě divadla po polovině minulého století. Na základě tohoto průzkumu byla osvětlena historie vzniku divadla, objasněn jeho repertoár a zjištěn autor unikátně zachovaného dekoračního fondu, kterým byl jeden z nejvýznamnějších středoevropských scénografů konce 18. století, dvorní divadelní malíř a pražský rodák Josef Platzer.¹

Z další opravy divadla, plánované po roce 1970, se uskutečnilo pouze restaurování výmalby hlediště. Zřízení samostatné prohlídkové trasy,² jejíž součástí měla být i prohlídka části dekorací, ustoupilo projektu Muzea české hudby, které bylo v litomyšlském zámku umístěno až do roku 1989. Na základě Hilmerových článků byly vybavení a historie divadla dlouho považovány za dostatečně probádané; po téměř padesáti letech, která od prvního průzkumu divadla uplynula, se však ukazuje, že litomyšlskému divadlu a jeho dosud ne zcela prozkoumanému vybavení je nutné věnovat znovu zvýšenou pozornost.³

Tě prozatím unikalo technické vybavení jeviště divadla. Litomyšlské divadlo představuje jeden z nejmladších dochovaných příkladů barokního typu kukátkového jeviště s perspektivní iluzivně malovanou dekorací, který ovládal evropskou scénografii ještě hluboko do 19. století (obr. 1). Jeviště divadla bylo vybaveno mašinerií k ovládání výměny dekorací na otevřené scéně i k vytváření jednoduchých světelných a zvukových efektů. Tato mašinerie, stejně jako další vybavení, je dodnes dochována v téměř nezměněném rozsahu.

V roce 2001 bylo založeno občanské sdružení Milislav, které se zabývá studiem a propagací litomyšlského divadla i jeho historie.⁴ Členové sdružení zpracovali dokumentaci divadla

Obr. 1. Litomyšl (okres Svitavy), zámecké divadlo. Celkový pohled na jeviště s instalovanou novodobou dekorací. (Foto Jiří Bláha)

1 Jiří HILMERA: *Zámecké divadlo v Litomyšli*, in: Zprávy památkové péče, roč. 17, 1957, č. 3–4, s. 113–138; Jiří HILMERA: *Divadelní život na litomyšlském zámku za Jiřího Josefa a Antonína z Valdštejna-Vartemberka*, in: Časopis Národního muzea, oddíl společenských věd, roč. 133, 1964, č. 2, s. 97–105.

2 Jaroslav BENES: *Prohlídkový okruh zámeckého divadla v Litomyšli*, in: Interscaena 73 – Acta Scaenographica, roč. 3, 1973, č. 6, s. 113–116.

3 Děje se tak mimo jiné v souvislosti s celoevropským trendem obnovy historických divadel a jejich odpovídající prezentace, u nás pak také vlivem výsledků obnovy zámeckého divadla v Českém Krumlově.

4 Informace o činnosti sdružení viz <http://web.quick.cz/sdruzeni.milislav>; dále Jiří BLÁHA: *Zámecké divadlo v Litomyšli a činnost občanského sdružení Milislav*, in: Státní památkový ústav v Pardubicích – Výroční zpráva za rok 2001 (ed. Jiří SLAVÍK), Pardubice 2002, s. 142–147; Jiří BLÁHA: *Litomyšlské zámecké divadlo – otázky obnovy a prezentace*, in: Restaurování a ochrana památek, sborník příspěvků z konference (ed. neuveden), Slezská univerzita v Opavě, Opava 2002, s. 15–17.

a dochovaných součástí jeho vybavení,⁵ na kterou v roce 2002 navázala studie *Možnosti a perspektivy obnovy, ochrany a využití litomyšlského zámekového divadla*.⁶ Ta byla mimo jiné věnována potřebě změny současného využití divadla, možnostem obnovy jeho jevištní části a případné prezentaci divadla jako „funkčního divadelního muzea“, kde by bylo možné za pevně stanovených podmínek studovat v autentickém prostředí principy jevištní praxe přelomu 18. a 19. století – využití jevištního zařízení k proměně scény, zvukové a světelné efekty i specifika dobového hereckého projevu, určená a omezená mimo jiné sporým osvětlením a charakterem perspektivních dekorací.

Součástí této studie byl také průzkum dřevěných konstrukcí divadla, provedený Ondřejem Protivou.⁷ Jeho cíl představovalo zkoumání rozsahu a stavu dochovaných konstrukcí i detailů, jejich dokumentace a ověření možnosti obnovení funkce mobilních prvků jevištní mašinerie. Během průzkumu bylo provedeno nové zaměření (obr. 2, 5).⁸

Průzkum byl orientován především na složitější, jevištní část divadla. Tesařské trámové konstrukce na jevišti byly zhotoveny ze smrkového a jedlového dřeva, zčásti druhotně použitého.⁹ Nově tesaný materiál byl zpracován jen hrubě, na lících trámů jsou dobře viditelné stopy po sekyrách. Podlaha jeviště byla hoblována. Drobnější prvky mašinerie jsou zpracovány truhlářsky; většina z nich je rovněž vyrobena z měkkého dřeva. Tvrdé dřevo bylo použito ke zhotovení soustružených kladek k převodu provazů (na různých místech divadla) a mechanismu osvětlovací rampy.

Jeviště divadla bylo vybudováno v průběhu jarních měsíců 1797, po dokončení podlahy a galerie v hledišti.¹⁰ Po podrobné prohlídce použitých tesařských spojů je možné popsat postup stavby detailněji.

Konstrukce podlahy jeviště je rozepřená mezi boční stěny místnosti. Tvoří ji šest podélných trámů na sloupcích, spojených na čepy větším množstvím příčných rozpěr. Podlaha je ložena ze dvou řad prken cca 3 cm silných; směrem od hlediště se zvyšuje – při hloubce jeviště 10 m – o 15 cm.

⁵ Jiří BLÁHA: *Zámekové divadlo v Litomyšli – Dokumentace*, separát, Občanské sdružení Milislav, Litomyšl 2001. Dokumentace vznikla díky grantu Packard Humanities Institute spravovanému sdružením CORA Praha.

⁶ *Možnosti a perspektivy obnovy, ochrany a využití litomyšlského zámekového divadla* (ed. Jiří BLÁHA), separát, Občanské sdružení Milislav, Litomyšl 2002. Studie vznikla díky příspěvku Nadace barokního divadla zámku Český Krumlov.

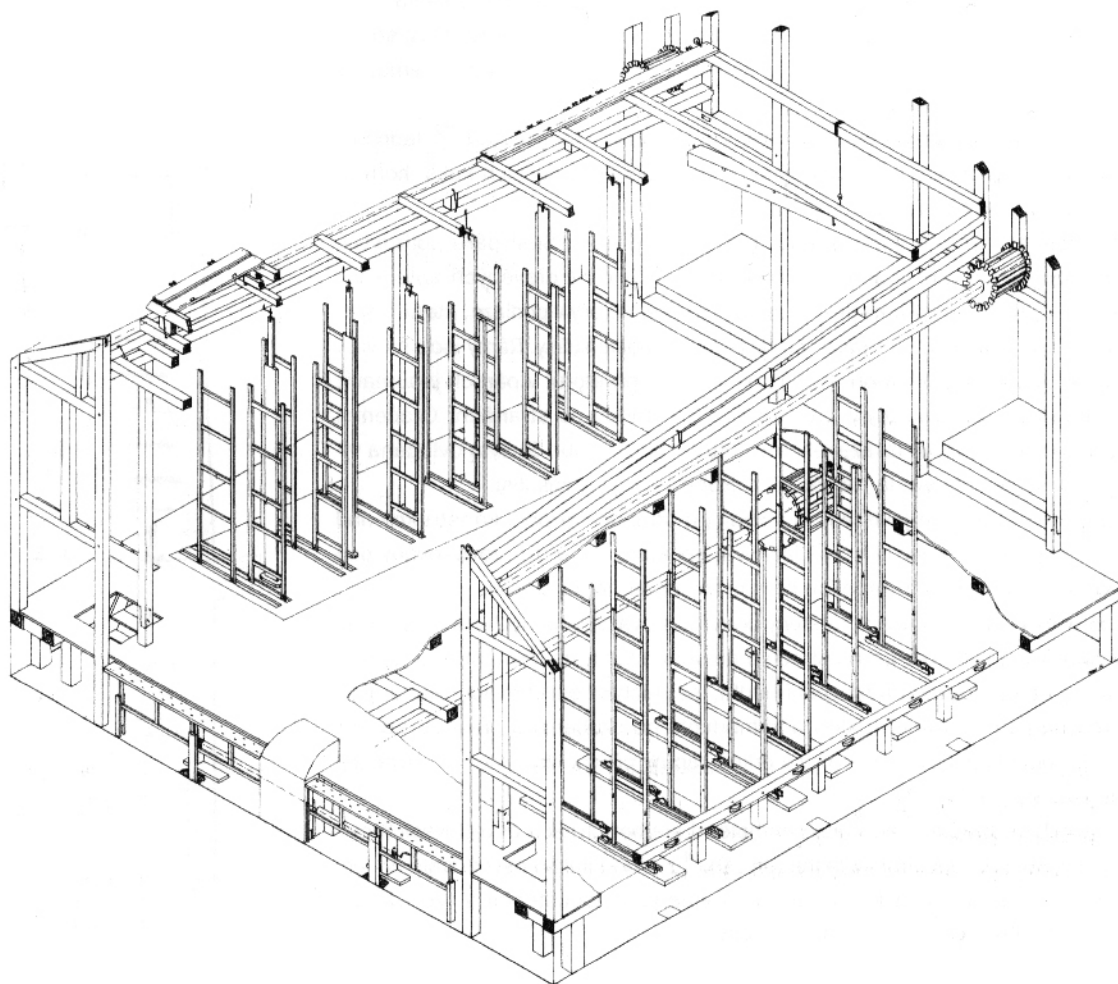
⁷ O. PROTIVA: *Průzkum dřevěných konstrukcí zámekového divadla v Litomyšli*, in: *Možnosti a perspektivy...*, cit. v pozn. 6, Příloha II.

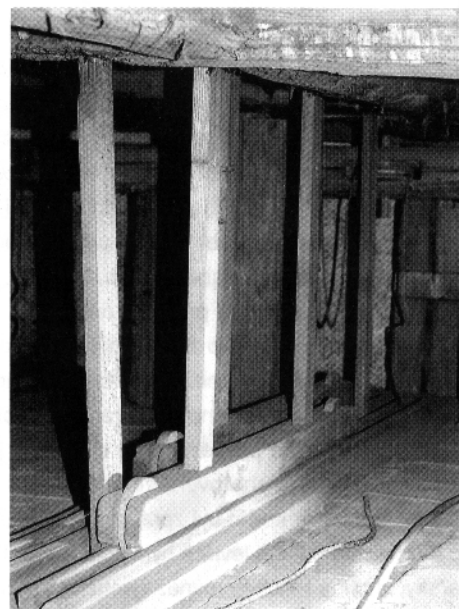
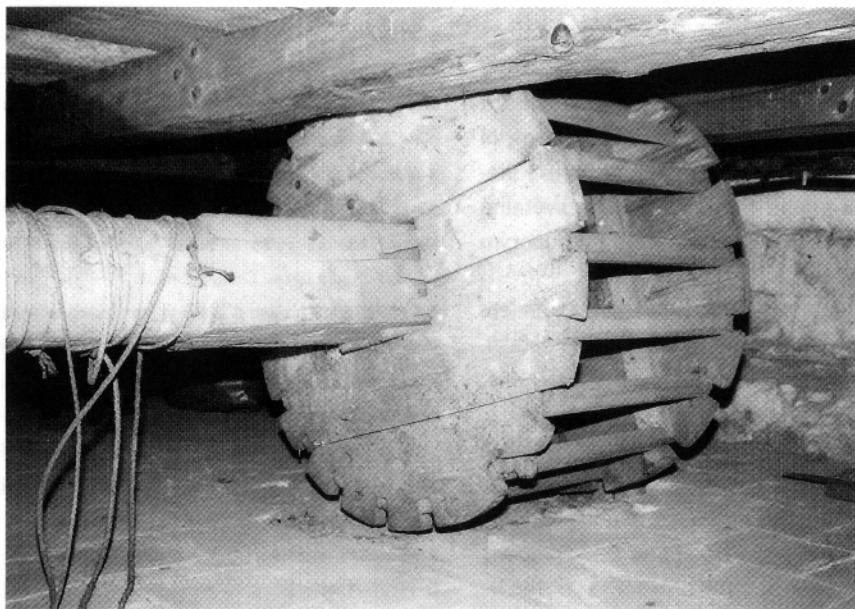
⁸ Zaměření z roku 1972, provedené Kartografií Praha v souvislosti s tehdy plánovanou opravou divadla, je především v jevištní části schematické a zkrácené nepochopením funkce řady prvků vybavení (matrice plánů jsou uloženy ve Sbírce grafické a plánové dokumentace NPÚ – ÚP Praha).

⁹ Podrobný popis konstrukcí a dále popisovaných nálezů viz O. PROTIVA, cit. v pozn. 7.

¹⁰ J. HILMERA 1957, cit. v pozn. 1, s. 115.

Obr. 2. Litomyšl (okres Svitavy), zámekové divadlo. Axonometrický pohled do jevištní mašinerie. (Zaměření a kresba Ondřej Protiva)

3	4
	5

Pro zařízení nad scénou byla vybudována samostatná konstrukce. Ta využívá na straně k hledišti čelní rám galerie, který tvoří zároveň rám jevištního portálu, a na protější straně dva rámy přisazené k zadní stěně jeviště. Sloupy rámu jsou posazeny na konstrukci podlahy jeviště a u stropu šikmo seříznuty podle tvaru klenby. Rámy u zdi a rám portálu jsou vzájemně propojeny dvěma páry podélných trámů (podélníků), probíhajících na každé straně jeviště nad úrovní bočních kulis. Tyto podélníky jsou osazeny nad sebou a jsou spojeny svislými sloupky. Vrchní podélník je osazen vodorovně, spodní směrem od jevištního portálu mírně klesá.

Do vrchních podélníků jsou kámpovány stropní trámy, nesoucí vlastní roštový strop. V místě zavěšení opon byl strop v šířce cca 1 m zvednut zdvojením stropního trámu; do vzniklého prostoru byly opony vytahovány.¹¹

Jevištní mašinerii a výplně jevištního portálu dodal truhlář Václav Bonaventura.¹² Jednoduchá mašinerie byla určena především k rychlé výměně dekorací (tedy bočních kulis, horních sufitů a zadních prospektů) na otevřené scéně.¹³

Pod podlahou jeviště se nachází zařízení k výměně bočních kulis. Šest párů pojízdných rámu na každé straně jeviště (pro jednu proměnu) se pohybuje na dřevěných kolečkách v jednoduchých kolejnicích (obr. 4). Rámy procházejí nad jeviště otvory v podlaze, která mohla být dokončena až po jejich osazení; do rámu jsou zavěšovány boční kulisy. Rámy jsou provazy spojeny s rumpálem, jenž vede podélnou osou podjevištního prostoru; v párech jsou navíc mezi sebou spojeny provazem vedeným přes kladku v trámech po stranách. Otáčením středního rumpálu pomocí provazu navázaného na zadním bubnu (obr. 3) byla ovládána výměna, při které jedna sada kulis vyjela na jeviště a druhá zmizela v zákulisí.

Dva rumpály, podobné tomu pod jevištěm, probíhají po stranách stropní konstrukce nad jevištěm (obr. 6). Tyto rumpály sloužily k ovládání výměny sufitu, které byly zavěšovány pod stropem na provazech, vedených k rumpálům přes hrany prken roštu stropu.

Opony a prospekty byly vytahovány a spouštěny pomocí provazů, vedených na rubu dekorace skrz kovové kroužky, a pak přes prkna stropu a dřevěné kladky na levou stranu jeviště.

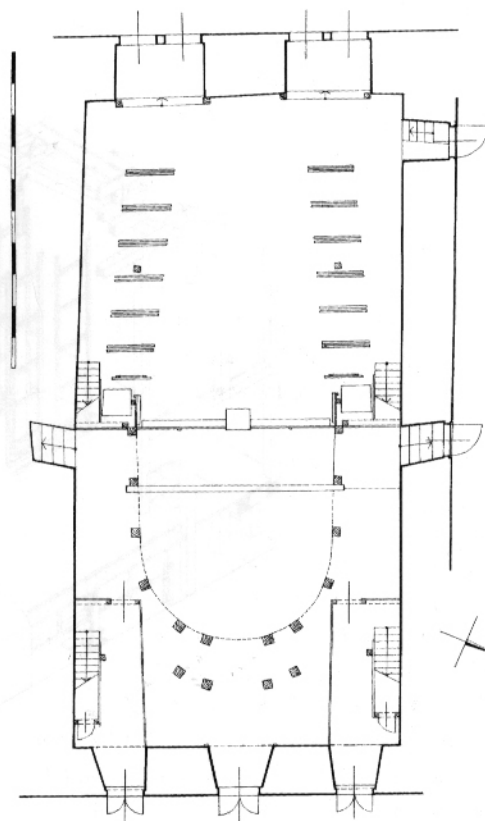
U hrany jeviště, po obou stranách nápořední budky, se nachází osvětlovací rampa, jejíž konstrukci bylo možné pomocí hřídele, kliky a jednoduchého ozubeného převodu spustit pod jeviště (obr. 7). Podle pravidelných otvorů v prkně rampy předpokládáme na každé její polovině až třicet světel.

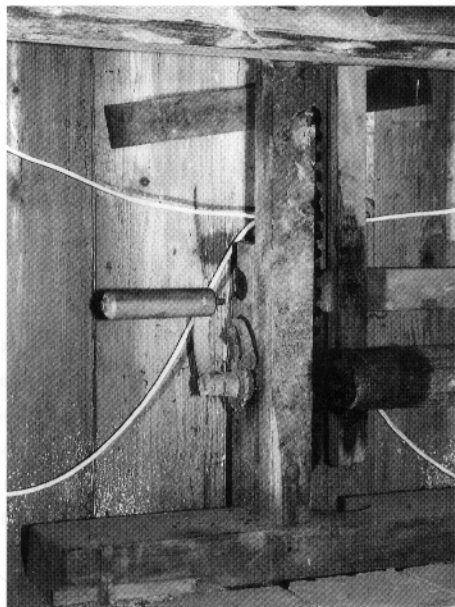
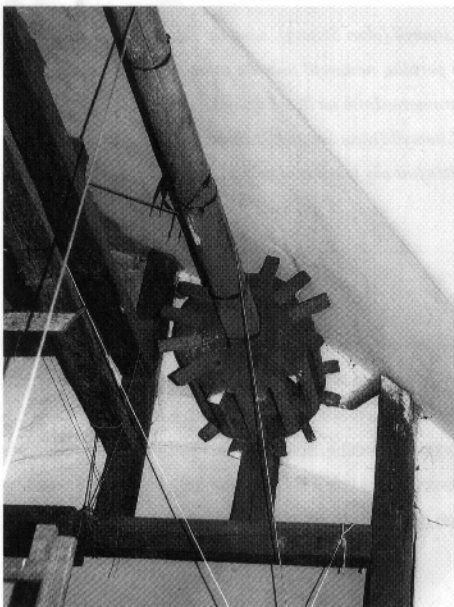
V prostoru pod jevištěm divadla jsme našli kompletní soubor čtrnácti osvětlovacích stojanů, osazených původně mezi bočními kulisami (obr. 9).¹⁴ Každou kulisu osvětlovalo na jednom stojanu až dvanáct světel. Otáčením stojanů, stejně jako spouštěním a vysouváním rampy bylo dosaženo potměnění nebo rozzáření scény.

Obr. 3. Litomyšl (okres Svitavy), zámecké divadlo. Prostor pod jevištěm, střední rumpál s bubnem k ovládání výměny bočních kulis. (Foto Jiří Bláha)

Obr. 4. Litomyšl (okres Svitavy), zámecké divadlo. Prostor pod jevištěm, jeden pár posuvných rámu k osazení bočních kulis. (Foto Jiří Bláha)

Obr. 5. Litomyšl (okres Svitavy), zámecké divadlo. Půdorys přízemí. (Kresba s využitím starších zaměření Jiří Bláha)

Obr. 6. Litomyšl (okres Svitavy), zámecké divadlo. Strop jeviště, pravý rumpál k ovládání výměny sufit. (Foto Jiří Bláha)

Obr. 7. Litomyšl (okres Svitavy), zámecké divadlo. Prostor pod jevištěm, posuvný mechanismus osvětlovací rampy. (Foto Jiří Bláha)

6 | 7

U zadní stěny jeviště je zavěšen jediný z dochovaných zvukových efektů: „prška“, podlouhlá dřevěná skříň naplněná původně sypkým materiálem, který při rozkývání skříňe vydával zvuk deště. Součástí vybavení divadla byly i dnes ztracené efektové stroje pro výrobu hromu a blesku.¹⁵

V prostoru jeviště je kromě zmíněných konstrukcí dochováno množství doplňujících dřevěných i kovářských prvků; teprve jejich soubor dovoluje rekonstruovat původní rozsah funkcí jevištního vybavení. Patří k nim kladky k převodu provazů od opon i prospektů, skoby a háčky k osazení kulís i osvětlovacích stojanů a další detaily.

Na řadě konstrukcí je dochováno původní značení olůvkem i rudkou – jednak značky určující rozměry spojů nebo osy prvků, jednak číslování prvků usnadňující jejich správné sesazení (opačné konce prvků jsou číslovány rozdílně arabskými a římskými číslicemi). Polovina osvětlovacích stojanů je (stejně jako dekorace) opatřena identifikačními štítky z doby inventarizace divadelního vybavení před rokem 1828.¹⁶

Během průzkumu jsme zaznamenali řadu druhotně použitých dřevěných prvků. Už Jiří Hilmera citoval zprávu o tom, že při stavbě jevištního portálu byly použity části staršího divadla, zrušeného před stavbou dnešní scény v roce 1796.¹⁷ Ke druhotnému použití konstrukcí tohoto staršího divadla je nutno připsat i fragmenty malířské výzdoby, které byly objeveny pod dnešní vrstvou maleb na dřevěné stěně po stranách nápožděné budky a na zrušené přepážce v hledišti na základě průzkumu provedeného v roce 1974.¹⁸ Prkna se starší malbou na rubu posloužila i k bednění překladu jevištního portálu.

Velká část původních prvků byla druhotně využita při stavbě jevištní konstrukce. Na podpůrných trámcích i vodorovných vzpěrách je možné nalézt množství starších spojů, dlabů i plátů, vrt po osazení staršího rumpálu s jeho otiskem, sériové zadlabání kovových závěsů apod. Část těchto prvků má analogie v dnešní konstrukci divadla.

Nejzajímavější zjištění přinesl průzkum stropní konstrukce nad jevištěm. V průběhu stavby jeviště zjevně došlo ke změně plánu a konstrukce stropu byla oproti původní koncepci zvýšena. Podrobnější prohlídka ukázala, že k tomu došlo buď dvakrát, nebo dvojnásobně při jedné operaci. Zvýšení proběhlo jednak změnou osazení dvojic podélných stropních trámů (původně spodní trám byl osazen nad vrchní trám), jednak nastavením spodní části sloupů postavených na jevišti a nesoucích celou konstrukci.

Nastavení všech sloupů bylo provedeno u jejich paty připojením nových částí jednoduchým plátovým spojem. Pokud k tomuto kroku došlo až po vztyčení celé konstrukce, byla nezbytná její demontáž. Zvýšení svislých prvků zvětšilo také výšku jevištního portálu; pod paty pilastrů po obou stranách portálu byly proto vloženy výplně s malbou imitující mramor

11 Současné umístění a použití obou dochovaných opon na jevišti dokládají v průběhu průzkumu nalezené a dokumentované dvě řady kladek k převodu provazů na horní straně stropní konstrukce.

12 J. HILMERA 1957, cit. v pozn. 1, s. 115.

13 O původních funkcích mašinerie si je možné učinit představu jednak studiem dochovaných prvků a stop opotřebování na jednotlivých konstrukcích, jednak z poznámek v technických scénářích k historickým představením. Řada detailů výměny dekorací ovšem i po dlouhém studiu zůstává nejasná a objasnit je bude možné teprve „provozními zkouškami“ na v budoucnu eventuálně restaurované scéně.

14 J. Hilmera osvětlení kulís svítily na stojanech mezi nimi jen předpokládá; o existenci stojanů přímo v divadle se nezmiňuje. J. HILMERA 1957, cit. v pozn. 1, s. 117.

15 Spolu s dalším příslušenstvím jsou výslovně zmíněny v inventářích zámeckého divadla z let 1800, 1806 a 1828. Státní oblastní archiv (SOA) Zámorsk, fond Velkostatek Litomyšl, inv. č. 12540, 12544 a 12568.

16 Zřejmě v souvislosti s oživením divadelního života po nástupu hraběte Antonína z Valdštejna-Vartemberka (1825–1848) byl pořízen stotřicetistránkový inventář divadelního vybavení, kostýmů a dekorací. SOA Zámorsk, fond Velkostatek Litomyšl, inv. č. 12568.

17 J. HILMERA 1957, cit. v pozn. 1, s. 115. Druhá stálá divadelní scéna v litomyšlském zámku byla zřízena před rokem 1792, kdy o ní máme první zprávu, v dnešním tzv. Kongresovém sále v přízemí severozápadního křídla. Dochovaná jednoduchá nástěnná výmalba zrušeného hlediště potvrzuje domněnku o spíše dočasném charakteru této scény.

18 Nedokumentovaný průzkum a opravu maleb v hledišti provedlo Ústředí uměleckých řemesel Brno. Mlynář interpretace těchto nálezu měla za následek odstranění přepážky rozdělující hlediště na přední a zadní parter, čímž byl změněn systém přístupových cest do divadla. Podrobnosti viz J. BLÁHA: *Průzkum výmalby zámeckého divadla*, in: *Možnosti a perspektivy...*, cit. v pozn. 6, Příloha III, s. 3.

Obr. 8. Litomyšl (okres Svitavy), zámecké divadlo. Rub pravé strany jevištního portálu; nastavení nosného trámu a vložená deska (s ilustrčním mramorováním na lícové straně). (Foto Ondřej Protiva)

Obr. 9. Litomyšl (okres Svitavy), zámecké divadlo. Osvětlovací stojany s drátěnými oky k uchycení svítidel. (Kresba Jiří Bláha)

19 Nevíme, zda byly litomyšlské dekorace vytvořeny na místě nebo v Platzerově dílně ve Vídni, a je možná odvážné takovou chybu předpokládat; je ale pravdou, že pokud by byl strop dokončen v původně plánované podobě, spodní podélníky by dosahovaly jen několik centimetrů nad boční kulisy. Horní část kulisy a prospektů by pak byla při pohledu z hlediště příliš „utopená“ mezi sufitami.

8

9

(obr. 8). Není už možné zjistit, do jaké míry tato změna ovlivnila podobu malířské výzdoby hlediště: malovaná římsa, obíhající nad balkonem celé hlediště, je umístěna ve výšce dnešního (a tedy zvýšeného) překladu jevištního portálu.

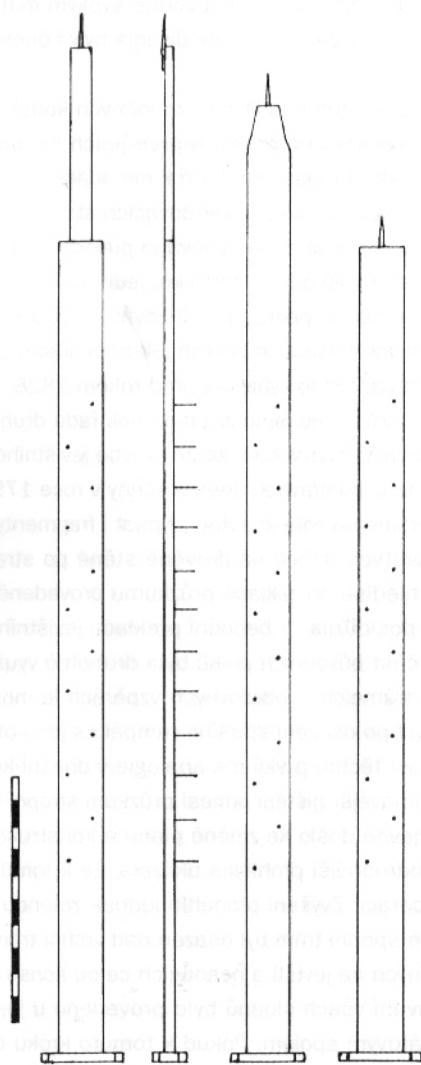
Prohození podélných trámů a zvýšení stropu dokládají zavičované dlaby v příčnicích přízedních ráků i ve sloupech galerie, vrty pro osazení sufitových rumpálů pod úroveň dnešního osazení nebo připravené kupy na dnešním spodním podélníku, odpovídající kupům pro osazení stropních trámů. V přední části jeviště, kde je strop zvýšen nad prostorem pro opony, bylo v důsledku zvyšování celé konstrukce nutné vybourat po obou stranách stropu část zdiva klenby.

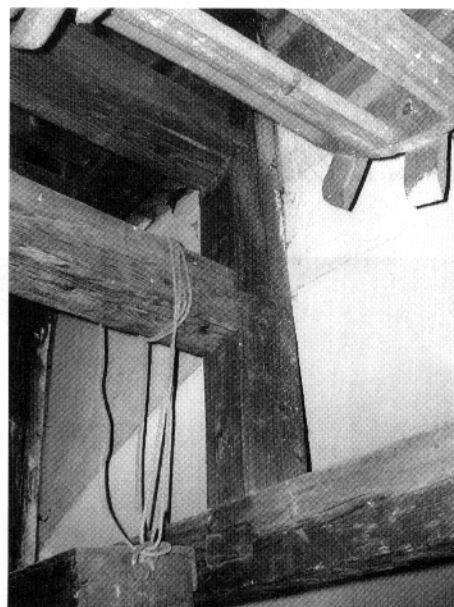
V původní podobě se měl strop jeviště směrem od hlediště snižovat. Výška nastavení sloupků a stopy po původním usazení spodních podélníků umožňují odhadnout, že dnes vodorovný strop měl být osazen přibližně o 30 cm níže na straně portálu a o 45 cm níže u zadní stěny jeviště. Směrem od hlediště měl tedy strop klesat o 15 cm (ve stejném úhlu se zvyšuje podlaha jeviště směrem k jeho zadní straně). Stejný sklon měly mít i sufitové rumpály.

Nejsme schopni posoudit, jaké byly důvody vedoucí k tomuto dvojitému zvýšení stropu nad jevištěm. Není jasné, zda byla změna uskutečněna ještě před montáží již nahrubo připravené konstrukce, nebo zda došlo k nepředvídaným komplikacím teprve v dalším průběhu stavby. Nutnost nastavení sloupů (a tedy zvýšení jevištního portálu) mohl vyvolat nevyhovující pohled na jeviště z hlavní lóže galerie; složitější je však interpretace výměny podélníků po stranách stropu. Důvodem k této výměně mohl být způsob jejich osazení do svislých prvků průčelních ráků. Oba podélníky měly být svisle čepovány do dlabů v trámech rámu galerie (obr. 10). Protože rám galerie a rám u zdi divadla byly již fixovány a nebylo možné je pro osazení čepů roztáhnout, bylo na opačném konci (v přízedním rámu) nutné čepovat podélníky vodorovně, aby bylo možné nasadit je z boku. Čep spodního podélníku by takto měl být zasazen do vodorovného dlabu v horizontálním překladu, což bylo ve stávající situaci těžko proveditelné (obr. 11).

Tuto technickou komplikaci však mohl vyřešit i jednodušší zákrok a složitá výměna trámů není odkazem na ni zcela vysvětlena. O tom, že tesaři se o snazší řešení pokoušeli, svědčí prodloužení dlabů a dodatečné odstranění čepů horních trámů ve spojích nad jevištním portálem. Prohození podélníků mohlo být kromě problémů samotné stavby vynuceno i nepřiměřenou velikostí dekorací dodaných teprve během dokončování hrubé stavby jeviště.¹⁹

Kromě drobných poškození, způsobených opotřebováním nebo nesprávným používáním některých prvků, nedošlo dodnes v prostoru jeviště k žádným větším ztrátám oproti původnímu rozsahu. Poškození dřevěných částí jsou odstranitelná jednoduchými truhlářskými

10 | 11

opravami; chybějící kovářské detaily je možné doplnit na základě místní analogie. Napadení dřevokazným hmyzem je minimální. Jak prokázala průběžná měření,²⁰ klima v divadle je s výjimkou krátkodobých výkyvů příznivé.

Dochované vybavení jeviště litomyšlského divadla je unikátem v celoevropském měřítku. Mezi řadou existujících historických divadel je jen málo těch, jejichž jevištní část zůstala od doby svého vzniku ušetřena změn a je teoreticky schopná provozu v původní podobě a rozsahu. Veškeré prvky vybavení takového divadla, včetně zdánlivě nedůležitých detailů, vyžadují ochranu; ztráta kteréhokoli z nich může ohrozit naši šanci pochopit (a případně znovu oživit) některou z funkcí jevištního mechanismu. Obnova těchto funkcí, současně s revokací původních světelných podmínek v divadle,²¹ může výrazně ovlivnit prezentaci a atraktivitu celého souboru; zároveň je příležitostí k rozšíření našich znalostí historické divadelní praxe.²²

Studium dochovaných prvků litomyšlského zámeckého divadla ukazuje také nutnost komplexního přístupu k ochraně celého souboru, ke kterému patří kromě samotného prostoru divadla a jeho vybavení i mimořádně cenný soubor původních dekorací. Po několikaletém stěhování dekorací v posledních letech byl nalezen prostor vhodný pro jejich definitivní uložení; konkrétní návrh podoby depozitáře, pokud je nám známo, nebyl zatím vytvořen. Zpracována by jistě měla být i podrobná dokumentace dekorací včetně zachycení prvků dokládajících jejich původní použití na scéně.²³ Restaurování dekorací by – pochopitelně po vybudování depozitáře – mělo být prováděno na základě jasné koncepce jejich budoucí prezentace a případného využití.

Občanské sdružení Miloslav pokračuje v průzkumech litomyšlského divadla a jeho historie i nadále. V době dokončování tohoto příspěvku připravujeme sborník materiálů k historii divadla, jehož součástí bude kromě přepisů archivních materiálů také pokus o rekonstrukci původního použití dekoračních sad, zpracovaný na základě částečné reinventarizace dekorací a srovnání jejich výsledků se studiem historických inventářů.

Zájem o studium, ochranu a adekvátní využívání historických divadel je v poslední době patrný v celé Evropě. Nejhmotatelnějším výsledkem tohoto zájmu – pochopitelně vedle řady více i méně úspěšných rekonstrukcí jednotlivých památek²⁴ – je založení asociace historických divadel. Ta vznikla v říjnu 2003 (zatím bez litomyšlské účasti) a hodlá na celoevropské úrovni podporovat restaurování historických divadel, jejich výzkum i odpovídající prezentaci a využití. V péči o tato divadla je obecně stále více kladen důraz na alespoň potenciální funkčnost dochovaných památek, na komplexní ochranu všech originálních prvků i na možnost studia původních inscenačních postupů, pro které jsou historická divadla nenahraditelným zdrojem informací. Doufáme, že patřičná péče bude v budoucnu poskytnuta i jedné z nejhodnotnějších památek svého druhu, zámeckému divadlu v Litomyšli.

Obr. 10. Litomyšl (okres Svitavy), zámecké divadlo. Usazení spodní stropnice (vlevo) a sufitového rumpálu (vpravo) do rámu galerie, zaslepený dlab pro původní osazení stropnice a původní vrt pro rumpál. (Foto Ondřej Protiva)

Obr. 11. Litomyšl (okres Svitavy), zámecké divadlo. Usazení stropnic do vodorovných dlabů v rámu u zadní strany jeviště, ve vodorovném trámku zaslepený dlab pro původní osazení spodní stropnice. (Foto Ondřej Protiva)

²⁰ Martin DVORÁK: *Zámecké divadlo v Litomyšli – Sledování parametrů vnitřního prostředí (7/2001–10/2002)*, in: *Možnosti a perspektivy...*, cit. v pozn. 6, Příloha I.

²¹ Současná elektroinstalace a osvětlení v litomyšlském divadle pochází z 50. a 70. let 20. století a původním světelným podmínkám v divadle neodpovídá.

²² Podrobněji viz *Možnosti a perspektivy...*, cit. v pozn. 6, zejména s. 25–28. Dobrým příkladem i pro Litomyšl může být především obnova a současná prezentace zámeckého divadla v Českém Krumlově.

²³ Řada těchto prvků (kroužky k vedení provazů, identifikační štítky) vzala za své při restaurování části dekorací v 60. a 70. letech 20. století.

²⁴ Mezi našimi divadly je nutné zmínit restaurovaná zámecká divadla v Českém Krumlově a Mnichově Hradišti nebo v současné době opravované divadlo na zámku Žleby, mezi zahraničními rekonstrukcemi např. německou Gothu nebo Ludwigsburg.